

biányzik, jóllehet nem csekély rész illeti meg a bécsi, a müncheni, a drezdai, sőt a párizsi kisdédvők megszervezésében. Az *Auslanddeutschtum* (külföldi: németiség 12 h.) című cikkben még mindig az *Österreich-Ungarn* idejét mult. elnevezéssel találkozunk. A Comeniusról szóló cikkben *Saros-Patak* (sic!) fordul elő. Reméljük, hogy az *Ungarn* című cikk jogos várakozásunknak jobban meg fog felelni.

Ennek a német munkának megjelenése önkénytelenül rácszémeltet arra, hogy a mi szakirodalmunk is évek óta nélkülöz egy nagyobb szabású magyar pedagógiai lexikont. Úgy tudjuk azonban, hogy egy erre irányuló komoly tervezet immár előkészületben van. Ennek szerkesztője úgy a régiebb, mint a most megjelent külföldi lexikonokból pozitív és negatív tanulságokat meríthet: előnyeiket hasznosíthatja, hátrányaikon okulhat és remélhetőleg szemmel fogja tartani az ismertetésünk élén hangoztatott irányelveket is.

A Hermann Schwartz titkos kormánytanácsos és ny. miniszteri tanácsos által szerkesztett és a kiadócég által mintaszerű kiállításban, frakturnyomással közrebocsátott pedagógiai lexikont fenti bíráló megjegyzéseink — jobbadán alaki fogyatkozások — ellenére, értékes s felette tanulságos tartalmánál fogva ajánlhatjuk az érdeklődőknek figyelmébe. *Kemény Ferenc.*

Alfred Adler: Menschenkenntnis. 2. kiadás. Leipzig, S. Hirzel, 1928. (VII + 230 lap.) Ára 8 márka, kötve 10 márka.

Az előttünk fekvő könyv a szerzőnek a bécsi Volksheimban több száz főnyi hallgatóság előtt tartott előadásait tartalmazza; úgy tekinthetjük, mint Adler tanainak népszerű formában való összefoglalását. A lélek legfőbb jellemzője a célirányosság, mely már az alkalmazkodásban is nyilvánul. Cél nélkül nem tudunk gondolkodni, érezni, akarni, de még álmodni sem. Az Adler által megalapított individualpszichológiának fő elve, hogy a lelki élet minden jelenségét úgy fogja fel, mintha valamely cél szolgálatában jött volna létre, mintha a jövőre való előkészület volna. A célok kitzűzésében aránylag nagyfokú szabadságot élvezünk. Az emberek cselekvéséből, különösen kifejező mozgásából az illetők céljára következtethetünk. Azonban ugyanaz a mozgás többféle célnak a szolgálatában állhat. Ezért a vizsgálandó egyén életének lehetőleg egymástól távol eső időpontjaiból kell mozgásokat, viselkedéseket ismernünk; ha ezeket képzelt egyenessel kötjük össze, egységes irányt kapunk, melyet az illető egyén irányvonalának, életvonalának nevezünk. Az életvonal minden esetben már a kisgyermekkorban alakul ki. Téves és a nevelésre káros az a felfogás, mely az egyéni jellemet öröklöttnek tünteti fel. Az emberi lélek legfőbb alakító tényezője a társas együttélés. Csakis a társas együttélés ad értéket minden emberi teljesítménynek. A társas együttélés logikájának legfőbb törvénye, az ú. n. „abszolút igazság“ az, hogy az egyén érdeke feltétlenül alárendelendő a közérdeknek.

Már a csecsemő érzi a saját gyengeségét, fogyatékosságát; szeretne olyan nagy és erős lenni, mint mások. A felnőttek egyrészt úgy bánnak vele, mint alárendeltjükkel, másrészt meghajolnak a gyermek gyengesége előtt és segít-

ségére sietnek. A gyermek mármost saját céljainak szolgálatába állítja a felnőtteket, és pedig két különböző módszer közül választhat: vagy a felnőtteket utánozva, követelődzik és parancsol, vagy saját gyengeségét használja ki, túlozza. Az első fajta reakció az ú. n. aktív jellemnek, a második az ú. n. passzív jellemnek veti meg alapját. Ha a gyermeknek valamely testi hibája, pl. szervi fogyatékosága van, vagy ha a járás, a beszéd megtanulása különösebb nehézséget okoz neki, akkor eggyel több oka lesz a passzív magatartásra, az élet-adta feladatok elől való meghátrálásra, zárkózottságra, önzésre és pesszimizmusra. Ha a gyermeket túlságos szigorúan nevelik, vagy ha egyáltalán senkinek a szeretetét sem élvezi, ha bántják, kínozzák, gúnyolják, akkor kerülni fogja az embereket, érzelmeit senkivel sem fogja közölni; ha aztán mégis talál egy embert, akivel lelki kapcsolat jöhet létre, akkor teljesen lefoglalja magának ezt az embert, önző és féltékeny lesz. Az utóbbihoz hasonló az elkényeztetett gyermek helyzete. Az ilyen gyermek észreveszi, hogy ragaszkodását jutalmazták s ezután már bizonyos ellenértéket fog érte követelni. Rossz szokásokat fog felvenni, hogy még többet törődjenek vele, s mindent el fog követni, hogy a figyelmet magára vonja. Az összes itt felsorolt típusok megegyeznek abban, hogy ezek a gyermekek elszigetelik magukat a gyermektársaságtól, mert mindig önmagukkal foglalkoznak; óvatosak, bizalmatlanok, bátortalanok; önbizalmuk nincs; vagy harcosoknak, vagy pedig szenvedőknek érzik magukat, s ezért nem tudnak beolvadni a társaságba. Minden gyermek lelki fejlődése a fogyatékoság, a gyengeség érzetével indul meg, s ez az érzés teszi a gyermeket befolyásolhatóvá, nevelhetővé. A fogyatékoság érzésének leggyakoribb kompenzációja a hatalmi vágy, a becsvágy, a hiúság, egy szóval: az érvényesülési törekvés. Ez a törekvés ilyen esetekben túlteng, vagyis a kompenzációból túlkompenzáció lesz, s a gyermeknek legfőbb gondja pl. az lesz, hogy mindenben a többiek fölé emelkedjék. Az ú. n. ideges gyermek játékában az uralomvágy lép előtérbe. De nemcsak a játékot, hanem úgyszólván minden egyes lelki működését, képességét életvonala, életideálja szolgálatába állítja a gyermek.

Tehetségek tekintetében sincsenek olyan nagy különbségek ember és ember közt, mint rendszeren gondolják. Mihelyt a gyermek teljesen magáévá teszi a feladatot, mely előtt áll, megjelenik a hozzá való képesség is. Hasonlóképp az ember állásfoglalása a tulajdonképeni oka sok egyéb lélektani tüneménynek. A gondatlanság s a feledékenység pl. azt jelenti, hogy az ember nem szívesen teljesíti azt a feladatot, melynek kivételét éppen a gondatlanság, illetve feledékenység útján kerüli el.

Az emberi léleknek megvan az a képessége, hogy a tudat küszöbén átengedjen vagy ne engedjen, sőt a tudat küszöbe alá szorítson egyes gondolatokat, a szerint, hogy a cél szempontjából mi hasznosabb. Bár az emberek nem vallják be maguknak valódi indítékaikat, mégis úgy viselik magukat, mintha tudat alatti életélvüket tervszerűen követnék. Az álom hasonlattal, szimbolikusan mutatja fel az álmodónak az állásfoglalását; rendeltetése az,

hogy az álmodóban oly hangulatot teremtsen, illetve erősítsen, amely az ő célja szerinti cselekvést lehetővé teszi.

A mai kultúra a férfit mindenben a nő fölé helyezi. Azt lehetne mondani, a mai társadalom a fiúgyermekbe nagyzási hóbortot nevel belé. Mint-hogy úgyszólván minden emberi értéket a férfi-ideálhoz hasonlítva szokás mérni és becslni, mi sem természetesebb, mint hogy a leánygyermekben kezdetől fogva erősebb a fogyatékoság érzése, mint a fiúkban. Azok között a nők között, akik női szerepükkel elégedetlenek, kétféle típust különböztetünk meg. Az egyik típus a férfi-ideál felé törekszik. A másik típusozatúknak egész élete lemondásból áll. Minthogy most már az élet feladatainak egyik legfontosabbika és legnehezebbike: a nevelés, legnagyobbbrészt a nőnek jut osztályrészül, itt mutatkoznak a nők elnyomottságának ártalmai, és továbbhatnak nemzedékről-nemzedékre. A férfias típusú nő mint nevelő zsarnok, mindig kiabál. büntet, idomít. A második anyatípus fiai pedig hamar reájönnek, hogy anyjuk nem bízik önmagában, s annyira rakoncátlanok, hogy anyjuk minden alkalommal kénytelen az apát segítségül hívni. A két nem közti viszony az egyenjogúság hiánya miatt úgyszólván sohasem harmonikus, úgyhogy boldog házasságot alig talál. A nemek egymáshoz való viszonyának javítására a coeducatio csak akkor alkalmas, ha a tanítók együttes munkára, kölcsönös segítésére nevelik a fiúkat és leányokat, nem pedig, mint ma, versenyre tüzelik őket egymás ellen.

Nagy befolyással van a jellemfejlődésre az is, hogy a gyermeknek minő a sorrendi helyzete testvérei között. A legkisebb gyermek fejlődése úgyszólván sohasem lehet rendes, mert őt az egész család kényezteti, róla mindig mint a leggyámoltalabbról beszélnek, mint akire semmit se lehet rábízni. A társadalomnak nincs szüksége sem elsőkre, sem utolsókra. Az elsőszülött gyermek helyzete is veszélyes. A szülők mindig őt állítják oda példaképül, legtöbbit kívánnak tőle. A másodsülött gyermekre nagy hatással van az, hogy előtte mindig van valaki; helyzete hasonló a proletáréhoz, aki soha sincs semmivel megelégedve, mindig azt kívánja, ami a másé. Az egyetlen gyermekkel a felnőttek többit foglalkoznak, mint kell; ezért a legnagyobb mértékben gyámoltalanná, önállótlanná válik. A gyermek jellemét általában nem a diszpozíció, hanem a pozíció dönti el. A jellemképzés főelve az, hogy az önbizalmat és a társas érzést kell kifejlesztetnünk; ha ez sikerül, akkor minden egyéb akadály könnyen legyőzhető. Fontos, hogy a nevelő ne a szokásos erkölcsi ítéletek módjára értékelje az egyes gyermek egyéniségét, hanem kutassa minden egyes hibának a forrását, s akkor meg fogja találni a gyógyszerőt is. A jövőben a társas érzés lesz az ember értékének a mértéke. Allandóan arra törekszünk; hogy a társadalmi élet logikáját, „abszolút igazságát” meg ne sértsük. Ebből a törekvésünkből származik az élet azon technikája, hogy minden cselekedetünket igyekszünk úgy feltüntetni, mint amely a társas érzéssel összhangban van. Ezzel szemben a személyes érvényesülés, az önző fölényesség olyan cél, amelyet titkolni szoktunk. A legfontosabb különbség ember és ember közt abban áll, hogy az egyikben a társas érzés, a másikban

a hatalmi vágy az uralkodó; ennek a két tendenciának a versengése adja a jellemet, s ez a kulcsa az emberek leghelyesebb osztályozásának.

Végül a helyesebb nevelés kivihetőségét tárgyalja a szerző. A *család* volna a gyermekek felnevelésére a legalkalmasabb intézmény, ha helyes vezetés alatt állana. Azonban a mai családok egyrészt tudatosan tenyésztik a családi önzést, mikor a gyermekeket arra tanítják, hogy ők jobbak, előkelőbbek, mint másnak a gyermeke, másrészt a család szervezetében az atyai tekintély uralkodik, amely csak igen kis részben támaszkodik a társas érzésre s az összesség érdekeire, ellenben példát mutat a gyermeknek abban, hogy hatalmát önkényesen, szeszélyesen éreztesse a gyöngébbekkel. Igaz, hogy az anya viszont társas érzést, szeretetet éreztet az olt a gyermekbe; az anyában ismeri meg a gyermek a legelső megbízható embertársat, s az anyára iránt éreztet szeretetét kiterjesztése révén születik meg benne a társas érzés általában. De az anyák legtöbbször mégis helytelenül nevel. Kisebb részük az, amely nem adja meg a gyermeknek azt, ami a gyermeké: cselédre vagy az utcára bízza a nevelését. Nagyobb részük ellenben annyira a saját személyéhez köti a gyermeket, hogy a társas érzés kiterjesztését lehetetlenné teszi. A gyermek mindkét esetben az egész világot ellenségének fogja tekinteni. A vázolt mulasztásokat pedig csak úgy lehet helyrehozni, ha valaki arra vállalkozik, hogy az anya által elmulasztott funkciókat magára veszi; csak így válhatik a gyermek végre mégis embertársá. Valamint a mai család, akként a mai iskola sem alkalmas arra, hogy a gyermeket helyesen nevelje. A tanterv-okozta időhiány, az egy osztályban lévő gyermekek nagy száma, a tanítók hiányos lélektani és pedagógiai kiképzése, főképp pedig az iskolának a családdal megegyező az a szervezete, hogy a tekintély elvére van alapítva, megakadályozzák, hogy a gyermek ott jó embertársá váljék. Azt is mondják, maga az élet a legjobb nevelő. Azonban ez nem áll, mert az élet kíméletlen, nem int, nem figyelmeztet, nem tanít, hanem ridegen elutasít és buktat. Az pedig, hogy valaki, ha megüti magát, gondolkodik rajta, hogy milyen hibát követett el, s így tanuljon a saját kárán, csak nagy ritkán fordul elő. Végeredményben az iskolának olyan reformja, amely a gyermeki lélek ismeretén épülne fel, leghamarabb vezetne ahhoz a célhoz, hogy nevelésünk valóban szociális neveléssé váljék.

Adler Alfréd ebben a könyvében a szociális elvet, minden lelki jelenség szociális eredetét és szociális végcélját akarta kidomborítani. Adler életében, úgy látom, ennek a könyvnek az a jelentősége, hogy ezentúl ő nem annyira az emberiség orvosa, mint inkább az emberiség nevelője kíván lenni. Ridegen állást foglal az átöröklés ellen; ezt az álláspontját azonban nem oszthatom. Az aktív és passzív jel'lem kialakulására nem tartom elégségesnek azt az általa említett körülményt, hogy az egyik gyermeknek sikerül az akaratát keresztülvinnie, a másiknak nem. Sokkal inkább gondolnék véralkati különbségekre, amelyek testi tulajdonságokkal vannak szoros kapcsolatban; például az egészségnek, az erőállapotnak különböző fokára. Az egészségesebb, az erőtől duzzadó gyermek aktívabb, a gyenge, a beteges pedig passzívabb lesz.

Ezenkívül minden egyes szervnek ú. n. szerv-ösztone van, azaz minden szervben s a hozzátartozó idegrendszerben megvan az a törekvés, hogy a szervet használjuk; így pl. az izmokban megvan a mozgás-törekvés. Valamint az izmok mennyisége és minősége is rendkívül sokféle lehet, úgy sokféle foka lehet a mozgás-törekvésnek is. Aktív lesz az a gyermek, akinek nagy a mozgás-törekvése, passzív az, akié csekély. Igazat adok ellenben Adlernak a jellem kialakítása kérdésében. A jellemet szerinte nem is annyira a környezet, mint inkább maga az egyén alakítja. En is azt vallom, hogy mindenki a saját szerencséjének kovácsa, s hogy mindenki felelős saját magáért, a maga jelleméért és minden tettéért és mulasztásáért. Csakis ezen az alapon van létjogosultsága minden erkölcsi követelménynek, s ezen az alapon van hatása, sikere a nevelésnek. Természetesen ezt az elméletet csak úgy lehet fenntartani, ha a tudatalattiakra is alkalmazzuk, mert hogy mindenki tudatosan alakítaná a jellemét, ez képtelen felfogás volna, tekintve az emberek többségének alacsony műveltségét. Az életvonalnak, mint az egyéni jellem tudatalatti s a tudatban legfőbb homályosan sejtett célirányosságának felfedezése valóban döntő jelentőségű lett az emberismeret terén. Az ösztönök kérdésében is figyelemreméltó Adler egységesítő felfogása, hogy az ösztönök nem alkotnak az egyéniségen belül külön hatalmat, ú. n. ösztönös ént (*Freud*), hanem az egyének részei, eszközei, anyaga, mely neki szolgálatára áll. Végül a nevelés kérdésében, valamint minden erkölcsi és gyakorlati kérdésben a legteljesebb elismeréssel adózom Adler genialitásának. Csak a családról szóló szigorú ítéletébe nem tudok belenyugodni. Ugyanis, ha az iskolát könnyebb is reformálni, mint a családot, mégsem lehetséges, hogy e két tényező közül az egyik megváltozzék, a másik nem. Az iskola reformjával együtt, vagy talán kissé utána sántikálva be fog következni a család reformja is. Ha előbb nem, akkor a megreformált iskolákból kikerült növendékek családalapítása után fog ez a család-reform bekövetkezni.

Máday István.

Új magyar könyvek és füzetek.

Újabb pedagógiai törekvések. Beszéd, melyet a Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem tanácsának 1928. évi május 14-én tartott ünnepélyes nyilvános ülésén mondott Dr. Fináczy Ernő, egyetemi ny. r. tanár, a Kir. Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem Rector Magnificusa. Bp. 1928. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. (N. S-r., 16 l.)

Imre Sándor: Neveléstan. Bevezetés az iskolai nevelés munkájába. Bp. (1928.) A Studium kiadása. (N. S-r., 336 l.) — Ára 16 pengő.

Jules Kornis: Le développement de la civilisation hongroise. (Különlenyomat a *Revue de Hongrie* 1928. októberi és novemberi füzetéből.) Bp. 1928. Athenaeum. (N. S-r., 29 l.)

Weszely Ödön: Pedagógiai alapfogalmak változása. (*Minerva-Könyvtár*